

HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET'İN RUS VE KIRGIZLARIN AD KOYMA GELENEKLERİNE ETKİLERİ

¹Anvar S. COLDAŞBAEV, ²M. Asif YOLDAŞ

Özet

Bilindiği üzere, şahısları diğerlerinden ayırmak için kullanılan kelimelere isim veya ad denilmektedir. Bir toplumda kişi adları yer adları gibi bir milletin geçmişi, kültürel yapısı, örf adetleri ve dini inançları hakkında bilgi sahibi olmamız açısından çok önemlidir. Bu bağlamda bir milletin özellikle kültür tarihini her yönüyle anlamak için o milletin mensup olduğu dinden öncesi ve sonrasındaki ad koyma adetleri üzerinde durmak gerekiyor. Zira ad verme adetleri aynı milletin kabile ve boylarına göre ve mensubu olduğu dini inançlarına göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca savaşlar, inkılaplar, bağımsızlık mücadeleleri, turizm, ticaret, iktisadi ilişkiler ve ülkelerin yönetim şekilleri halkların kültürüne, tarihine, diline etki ettiği gibi isim koyma adetlerine de önemli tesirler göstermiştir. Bu etkilerden Rus ve Kırgızlar da nasibini almışlardır. Bu açıdan bakıldığında Türklerde olduğu gibi Rus ve özellikle Kırgız Türklerinde çocuklara ad koymak, çok önemli bir olay olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, çalışmada Rus ve Kırgızların kişi isim listelerine Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin etkisi ele alınmıştır. Konu ile ilgili bölgedeki araştırmalar dikkate alınarak tarihsel bir araştırma yöntemiyle Rus ve Kırgız toplumlarının tarihi süreç içerisinde kişi adlarını koymada izledikleri yöntem ve usuller yerli ve yabancı kaynakların ışığında ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Rusların isimleri kilise tarafından verilen isimlerin etkisi altında kalırken Kırgız isim listesi ise İslam dini ve bu dine mensup bölge halklarının isimlerinden etkilenmiştir. Ayrıca adı ile çocuğun alın yazısı arasında önemli bir bağ olduğunu düşünen Kırgızlar, ad verme konusuna ayrı bir önem verdikleri görülmüştür.

Sonuç olarak uzun tarihi süreç içerisinde kişi adlarının zaman süreci içerisinde din ve yabancı kültürlerin etkisi altında kalmasına rağmen ad koymadaki milli geleneğin veya özelliğin Kırgızlarda, Ruslara oranla daha çok korunduğu örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Anahtar kelime: Ruslar ve Kırgızlar, İsim listesi, Hıristiyanlık, İslamiyet'te ad verme

¹Doç. Dr. Kırgızistan Cumhuriyeti İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Kırgız- Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Üyesi

²Doç. Dr. T.C. Avrasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğretim Üyesi (asif.yoldas @avrasya.edu.tr)

THE INFLUENCE OF CHRISTIANITY AND ISLAM ON THE RUSSIAN AND KYRGYZ NAMES

Abstract

As it is known, words used to distinguish individuals from others are called name or noun. Names of the people and names of the places in a community are very important for us to have information about history, cultural structure, customs, traditions and religious beliefs of a nation. In this context, naming customs of a nation should be elaborated before and after the religion of that nation especially to understand the cultural history of a nation in every aspect. Because naming customs vary according to the family and tribes of the same nation and the religious belief of that nation. Besides, wars, revolutions, struggle for independence, tourism, trade, economic relations and countries' forms of government had significant effects on the naming customs as well as on the culture, history, language of the people. Russian and Kyrgyz got their share from these effects. When viewed from this aspect, giving name to children is seen as a very important event in Russian and Kyrgyz Turks in particular as in Turkish people. In this context, the effects of Christianity and Islam religions on lists of names of people of Russian and Kyrgyz people are discussed in the study. Taking into account the relevant researches in the region, an attempt to examine the methods and processes that Russian and Kyrgyz communities followed in giving person's name in the historical process by considering in the light of domestic and foreign sources was made with a historical research method. As a result of the study, while Russians names were affected by the names given by church, Kyrgyz name list was affected by Islamic religion and the names of the people belonging to this religion. Moreover, it was observed that Kyrgyz who thought that there was an important relationship between the child's name and destiny gave a particular importance on giving name. In conclusion, it was demonstrated with examples that the national tradition or feature in giving name was more preserved in Kyrgyz compared to Russian although the person names were affected by religion and foreign cultures within time span in the long historical process.

Keyword: Russian and Kyrgyz, Name list, Christianity, Islam

GİRİŞ

Kişi adları yer adları gibi bir milletin geçmişini, kültür düzeyini, dini inancını ve dünya görüşünü araştırmak açısından çok önemlidir. Bir toplumun tarihini her yönüyle bilmek için o toplumun mensubu olduğu dini doğrultusunda ad koyma adetleri üzerinde de kısaca durmak gerekiyor (Abdurrahman, 2004:124).

Bu amaçla söz konusu araştırmada Rus ve Kırgızların isim listesine Hıristiyan ve İslam dinlerinin etkisi ele alınarak kişi adlarını koymada izledikleri yöntem ve usul yerli ve yabancı kaynakların ışığında ele alınıp incelenmiştir.

Hıristiyanlık Dininin Rusların Kişi Adlarına Etkisi

Slavlarda ve özellikle Ruslarda kişi isimleri Hıristiyanlık dinini kabul edilmesiyle (988) giderek Bizans'tan gelen kilise isimleriyle değişmiştir. Kilise isim listesinde, Yunan isimlerinin dışında, eski Roma, eski Yahudi, Suriye, Mısırlıların isimleri de yer almıştır. Bu durumda her insanın ismi kendi dilinde belirli bir anlama sahip olmuştur, fakat o isimler verildiğinde sadece o kişinin ismi olarak kullanılmıştır. Bu dönemlerde Bizans dilinden ve komşu halkların dillerinden seçtikleri isimleri toplayıp, resmi dili oluşturmuşlar. Bu da kilise isimleri adını almıştır. Bu dönemlerde kilise çocuklarının isimlerin Hıristiyan ismiyle adlandırılmış ve yeni doğan bebeklere eski Rus adlarını koymak yasaklanmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki Rus isimlerinin çoğu Hıristiyan inancından kaynaklı geldiğini söylemek doğru olacaktır.

Yeni Hıristiyan isimleri Rusların eski isimlerini hemen kısa sürede ortadan kaldıramadı. Bazı tarihçilere göre Rusların eski isimleri XVII yüzyıla kadar kilise isimleriyle beraber kullanılmıştır. Bu yüzden eski isimler zamanla lakaplara dönüşmüştür. Bu yüzden eski kroniklerde, kitaplarda resmi evraklarda insanların aşağıdaki gibi zor söylenebilen adlarına tesadüf edilmektedir. (Guseva, 1979: 21): Bunlar; “Boyarın Feodor, zomoviy Doroga” (Yol denilen Feodor Bey), “Feodor Ofonasyev sını, prozvişe Ogurets” (Ofanasiy'in oğlu Feodor, Lakap adı Hıyar), “Ostaşko, porzvişe Pervuşka” (Ostaşko, Lakap adı Birinci), “Aleksy, prozvişe Budilo, Semenov sını”

(Aleksey, Lakap adı Uyandırıcı, Semyon'un oğlu) vb.

Nihayet XVIII-XIX yüzyıllarda eski Rus isimleri unutulmuş ve Kilise isimleri yani sadece takvim isimleri kullanılmaya başlamışlar. Takvim isimleri her türlü eşya ve sonradan oluşturulan isimler olabiliyordu. X-XI yüzyılda Bizans'tan alınan isimler hızla Ruslaşmıştır. Çünkü bunlar Güney Slav dillerinden oluşuyordu (Bulgar, Sırp, Makedon dillerinden) ve Ruslaştırılmış veya Slavlaştırılmış olarak gelmiştir. Onun dışında XVI. yüzyıla kadar kendi yazılı kaynaklarında Rusça şeklinde kullanılmıştır. Örneğin:

Gavril, Danil, Enuariy, Zahariy, İlya, İsakiy, İsay, Kozma, Kondrat, Kupriyan, Login, Malahiy, Mosey, Nester, Sava, Savatiy, Samson, Seliverst, Vasilisa, Katerina, Neonila, Tatyana, Haritona. Sadece XVII yüzyılda kilise kitaplarını yeniden düzenlerken isimlere Kilise-Slavlar şekil vermiştir: *Gavriil, Daniil, İannuariy, Zahariya, İliya, İsakiy, İsayıya, Kosma, Kodrat ile Kvadrat, Kiprian Longin ile Loggin, Malahiya, Moisey, Nestor, Savva, Savvatiy, Sampson, Silvestr, Vasilisa, Ekaterina, Neonilla, Tatiana, Haritina v.b.*

Rusların isim verme adetleri bazı şartların etkisi altında (XIV yüzyıldan sonra Kilise gerçek Rus isimlerini başka bir ifade ile Rus kelimelerden oluşan isimlerin kullanmasını yasaklamıştı, ama halk arasında o isimler XVII yüzyıla kadar kullanılmıştır.) Rus ismi kavramı başka dilden gelen isimlerin belli bir kaynağından oluşturulmuştur. Bu yüzden günümüzde Rus isimlerinin çoğu Rus dilinde değil, başka dillerden giren kelimelerden oluşmaktadır. Bugünkü Rus isimleri binyıldan fazla dönemde Rusçalaştırılmış ve şimdi yabancı isim olarak kabul edilmiyor ve bu gün de bu isimler Rusların resmi isimleri olarak kullanılmaktadır.

Ruslarda Kişi İsimleri İle İlgili Görüşler

M.V. Gorbanevskiy'in 1987 yılında Moskova'da yayınlanan "В мире имен и названий" (İsimler ve Adlandırma Dünyası) isimli kitabında Rus isimleri ile ilgili şunları ifade etmiştir. "Bugün Rus isimleri listesini incelediğimizde, beklemediğimiz bir sonuçla karşılaşırız. Yani Rus isimlerinin çoğu gerçek Rus isimleri değildir. Bildiğimiz; Yelena ve İrina'lar, Marina'lar ve Tatyana'lar, Galina'lar, Leonid'ler, Vasiliy'ler ve Andrey'ler, ve başka birçok isim tarihi bakış açısından bakıldığında Rus diline ait olmadığı görülür." (Gorbanevskiy, 1987: 113).

M.V. Gorbanevskiy bu kitabında konu hakkında daha detaylı bir açıklama verememiştir. Fakat bu duruma A.V. Superanskaya'nın cevabı net olmuştur. "Tarihi süreç ve dönemlerin şartları altında Rus isimlerinin birçoğu sadece isimden başka hiçbir şeyi anlatmaz. Bu yüzden biz isimlerin birçoğunu sadece ses kombinasyonundan oluştuğunu ve dilimizde anlamsız olduğunu biliyoruz. Ayrıca Rus isimleri öncelik olarak anlam bakımından değerlendirilmemiş sadece Rus gelenekleri doğrultusunda özel kelimelerden oluşmuştur ve bu isimler Rus ailelerinde kullanılmıştır ve bu isimler Rus isimleri olarak kabul edilmiştir" (Superanskaya, 1990: 41).

Böylece XVIII-XX yy. gelindiğinde eski Rus isimleri tamamen unutulmuştur ve kullanımdan çıkmıştır. Rusya'da dünyaya yeni gelen bebeklere Kilise ve takvim isimleri verilmiştir. Bunun dışında, "svyatsi" isimler listesi (Hıristiyanlıkta önemli gün ve bayramların takvimde sıralandığı isim listesi) çok fazla talep görmüştür. Ayrıca konu ile ilgili Sankt-Petersburg'un dini habercisi, 1895 yılında şu şekilde yazmıştır: "Pravoslav dindikilere sadece Pravoslav kilisesinin isimleri verilmesi gerekir, Roma Katolik, Protestan v.b. dindikilerin isimlerini vermek kesinlikle yasaktır". Eski dönem kurallarına göre çocuğa vaftiz edilen kutsal günün isimleri verilmiştir.

Kızlara isim vermek biraz daha kolay olmuştur: "Çocuklara isim vermede çocuk doğduktan 8 gün sonra ya da ortasında hangi kutsal gün kutlanıyorsa, onun ismini vermesi gerekirdi. Bu anlamda kızlara şu isimler verilmiştir. Yanvar (ocak) ayının ikinci yarısında doğan kızların çoğuna Tatyana ismi verilmiştir (Tatyana'nın günü 25 Ocakta kutlanırdı). Bazen Kilisedeki din adamları "svyatsiye" yani kutsal gün ve bayramların takvimine göre hazırlanan listeye göre yeni doğan çocuğun anne-babasının aklına gelmeyen isimleri vermişlerdir. Bu isimleri özellikle fakir insanların çocuklarına veriyorlardı. Eğer yeni doğan çocuklar zengin bir aileden ise kilise görevlilerinin, taraftarlarını kaybetmemek amacıyla kendi isimlerini bu çocuklara koymalarına izin veriyorlardı (Gorbanevskiy, 1987: 114-115).

Büyük Ekim devriminden sonra Ruslarda isim verme ve isim seçme işlemi kolaylaştırılmıştır. Devrimden sonraki yeni Rusya yönetimi artık Laik bir Devlet anlayışını kabul etmiştir. Din ile devlet işlerini ayırmaya çalışmıştır. Kilisenin insanların hayatına karışmamasını ve baskı yapmamasını sağlamışlardır. Böylelikle eskiden kullanılan isimler yine unutulmaya başlamıştır.

Görülüyor ki, Hıristiyanlık, Budizm, İslamiyet başta olmak üzere birçok din, dünyada insanların ve özellikle Türkçe konuşan halkların (Türkiye başta olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları) isim koyma adetlerini etkileye gelmiştir. Ayrıca savaşlar, inkılaplar, bağımsızlık mücadeleleri, Turizm, Ticaret, iktisadi ilişkiler ve ülkelerin yönetim şekilleri halkların kültürünü, tarihine, diline etki ettiği gibi isim koyma adetlerine de önemli tesirler göstermiştir. Bu etkilerden Rus ve Kırgızlar da nasibini almışlardır.

İslam Dininin Kırgızların İsim Koyma Adetlerine Etkisi

Dünyada büyük ve çok geniş bir alana sahip olan dinlerden biri olan Hıristiyanlık dinini Rusların kabul ettiği gibi, Kırgızlar da zamanında hızla genişleyen İslam dinini kabul etmişler. Yukarıda da sözü edildiği gibi Hıristiyanlık dini ve özellikle Kilise Rus isimlerini nasıl etkilediyse İslam dini de Kırgız isimlerini büyük ölçüde şekillenmesini sağlamıştır.

Tarihçilere göre bugünkü Kırgızistan bölgesinde İslam dini, IX-XII yüz yılları arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Kırgızların İslam dinini kabul etmeleri hakkındaki geniş tarihi bilgiler XVI yy.'da yazılan "Tarih-i Raşidi", "Macmu at-tavarih", "Calis ve Muştadin", "Ziya al Kulub" v.b. eserlerde öne çıkar. Kırgızlar ilk dini inançlarını ve adetlerini sadece XVI yy.'a kadar değil, ondan sonra da kullanmışlardır. XVII yy. Tenir-Dağ'lı³(Tanrı Dağı) Kırgızlara Kalmakların (Oyrat Jungar) karşı saldırılarda Kırgızların birçoğu Müslümanların yaşadığı Fergana vadisine⁴ ve diğer dağlı bölgelere göç ettiği için İslam dini hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Ama Kalmak Hanlığı yıkıldıktan sonra Kırgızlar eski yaşadıkları yerlere dönmesiyle Müslümanlaşma süreci tekrar yavaşlamıştır. Kırgızların arasında İslam dininin yaygınlaşması Hokand Hanlığı dönemine denk gelir. Zaten, Hokand Hanlığının en önemli amaçlarından biri de İslam dinini yaymak olmuştur. (Osmonov ve Asankanov, 2003: 212).

İslam Dininin Kırgız halkının arasında yaygınlaşmasıyla birlikte Kırgız dili ve kültüründe, Kırgız isim listesinde değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Kırgız dili kendi tarihinin "Yeni Kırgız" adımlarıyla (XV yy. itibaren) Orta Asya dilleri ile Tyan-Şan-Alay-Pamir dağları bölgesinde yaşayan halklarla olan ilişkilerinden dolayı şekil almaya başlamıştır. Kırgız boylarının Tyan-Şan ve Alay bölgelerinde yerleşmesiyle İran-Arap unsurları ile derin ilişkiler başlamıştır. Bu halkların dilinden ve kültürel ve ekonomik faktörlerin etkisiyle İran-Arap unsurları Kırgız diline geçmeye başlamıştır. İran-Arap unsurlarının Kırgız dilinde ortaya çıkmasına ilk arabulucu halk, Uygurlar olmuştur. Uygurlar ile Kırgızların ilişkileri çok eskilere dayanıyor. XV yy.'dan sonra Kırgızlar Tyan-Şan'da Uygurlarla yine beraber yaşamışlardır. O zamanlarda Uygurlar İran, Arap tüccarları aracılığı ile İslam Dinini kabul eden toplumlarla ilişkide olmuşlardır. Bu toplulukların günlük hayatlarında Arapların yaşam tarzları, örf ve adetleri etkili olmuş ve Arap dilindeki kelimeler, terimler kullanılmaya başlamıştır.

İslam dinini oluşturan ve onun coğrafyasını genişleten Arapların ve bölgede İslam dinini devam ettiren İran dilinde (Farsça) konuşan halkların ve İslam dinine giren diğer Türk halklarının tesiriyle Kırgızların diline de Arap-İran unsurları girmiştir. Ayrıca isim listesine de Arap ve İranlıların adları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu

³Tanrı Dağları (ya da Tien-Şan, eski Türkçe: **تنگرستان**, *TengriTağ*; Uyurca: **تەڭرىتاغ**, *TengriTagh*; Çince: 天山; Pinyin: *Tiānshān*, Wade-Giles: *T'ien-shan*), Orta Asya'da bulunan büyük dağ sistemlerinden birini oluşturan sıradağlardır. Bugünkü siyasi coğrafya dikkate alınırca, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin merkezi kısımlarına yayılır. Tanrı Dağlarının 1,000,000 km² lik alanı kapladığı hesaplanmıştır. Kuzeyde Çungar ve Güney Kazakistan düzlükleri, güneydoğuda Tarım Havzası, güneybatıda Hisar ve Alay Sıradağları ile sınırlanır.

⁴Fergana Vadisi (Özbekçe: Farg'onavodiyisi, Kırgızca: Фергана өрөөнү, Tacikçe: водии Фарғона, Rusça: Ферганская долина, Farsça: **دشت فرغانه**), Orta Asya'da Batı Türkistan olarak adlandırılan bölgede bulunan vadi. Doğuda Fergana dağları ve kuzeye doğru nehrin akış yönünde ilk keskin kıvrımı arasında ortalama 300 km uzanan Seyhun (*Jaxartes*) nehir vadisidir. Yaklaşık 70 km genişliğinde, kuzeyinde Çatkal dizini ve güneyinde Alay dağları ile çevrilidir. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan devletlerinin bulunduğu havzayı içine alan, 800.000 km² genişlikte ve deniz seviyesinden 900 m yüksekliktedir.

doğrultuda İslam dinini yayılmaya başlaması ile birlikte çoğalmıştır. Böylece İslam dini ve müslüman halkların kültürleri Kırgızların kültürünü etkilemiştir ve bu etki Kırgız isim listesinde de görülmektedir.

Yukarıda, Kırgızların arasında İslam dininin yaygınlaşmasının Hokand Hanlığının dönemine denk geldiğini ifade edilmişti. XIX yy.'da Kırgızlar İslam'ı tam olarak anlamasalar da, İslam'ın bazı adetlerini inandıklarından dolayı kullanmaya başlamışlardı. Kırgızlarda İslam dinini ilk olarak zengin ve yönetici kesimleri, daha sonra başkaları kabul etmişlerdir. Bu sebepten Müslümanlaştırma süreci uzun sürmüştür. Bu yeni dinin halka anlamsız geldiğinden, kabul edenlerin de Hokand Hanlığının taraftarları olarak düşündüklerinden onlara karşı çıkmışlardır. Şeriat ve ya İslam hukuku Kırgızistan'a Özbek din adamlarıyla uygulanmaya çalışıldığından ve Özbek- Kırgız halkları arasında sempatik bir ilişki olmadığından çok fazla talep görmemiştir. Daha sonra Kırgızların daha sıcak baktıkları Tatar din adamları devreye girmiştir.

Eski Türklerde İsim Koyma Adetleri

Halkların isim verme adetleri hakkında A.İdrisov "Kırgız Dilindeki İsimler" isimli eserinde şu şekilde ifade etmektedir. "Eski Türk halkları yeni doğan çocuğun gelecekteki kaderi onun adıyla ilgili olacak, diye düşünmüşlerdi. Bu yüzden onlar çocuklarına iyi isim vermeye çalışmışlardır. İyi ve güzel ismi olan çocukların ilerde boylarının yöneticileri, halkı yöneten aksakallar ve liderler olabileceğini düşünüyorlardı. İslam dini yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte en iyi isimleri onlar bilir düşüncesiyle, çocuklarının ismini din adamlarına ve imamlara koydurtuyorlarmış" (İdrisov, 1971: 44-45).

Özel isim koyma adetleri ile ilgili, Ş. Caparov "Adam Attarı El Baylığı" (İnsan Adları ve Halkın Zenginliği) isimli eserinde, en uygun ve en iyi isimleri imamların ve din görevlilerinin verebileceğini söyler ve konu hakkında şunları ifade eder:

"Çocuğa en uygun ismi imamlar verir. Kırgızlarda İslam dini yaygınlaştıktan sonra ve ideoloji olarak kullanılmaya başlaması ile birlikte (özellikle XVI yy.) çocuğa kitap açarak uygun isim verme adeti ortaya çıkmıştır" (Caparov, 2004:18). Ayrıca Kırgızların örf adetlerini anlatırken K. Kalilov; isim verme adeti hakkında aşağıdaki gibi ifadelerde bulunmuştur:

"Eskiden çocuğa isim verirken hemen İmama giderlermiş. O Kuran'ı açarak, çocuğa haftanın hangi günü doğduysa, o gün doğan Peygamberlerin isimlerinin koyulmasını teklif edermiş" (Kalilov, 1983: 49).

Böylece bölgede İslam Dini iyice yaygınlaştıktan sonra, çocuğa isim verme konusunda anne baba, belli başlı insanlar, akrabaların dışında İmamlar da aktif bir şekilde eklenmiştir. Din görevlilerinin hareketiyle Kırgızların isim listesine Arap isimleri ve Arap Dilinin etkisinde isim koyma adetleri geniş bir etkiyle devam etmiştir.

Bunlara örnek verecek olursak:

- Abdulaziz - عبدالذیذ - Arapça erkek adı, Marmara denizi ve Afrika kıtasının civarlarında bulunan ve duta benzeyen, yağlı biraz da tatlı meyvenin adı (doğru, Arapça yazılışı - الذیذحب);
- Abdılida - عبدالله - Arapça erkek adı, kul + Allah yani Allah'ın kulu anlamında ;
- Muhammed - محمد - Araplara ait isimdir, övülen anlamındadır, Peygamberimizin adı, ona kadar kimse bu ismi kullanmamıştır;
- Sabır - صبر - Arapça durgunluk.(Karasayev, 1986).

Yukarıda örnek verilen Arapça isimler, Kırgız dilinde uyarlanarak kendi şivesinde yazılacak şekilde konulmuştur. Arap dilinde Fars dilinden geçen çok sayıda kelimeler vardır. İslam dini mensubu ülkelerinin İran ve Türkçe konuşan toplumların aracılığı ve din görevlilerinin çalışmaları sonucunda Kırgız diline Arapça ve Farsça kelimeler ve Kırgız ad bilimi literatürüne de Arap ve Fars adları girmiştir.

Bölgede İslam dininin yaygınlaşmasına başta Özbek halkları olmak üzere, Tacik, Tatar halklarına mensup dini imamların katkısı büyük olmuştur. Hokand hanlığı döneminde Hokand imamları "Arabi - әсәл, عسل (bal), Farsı - قند (şeker)" diye söyledikleri bilinmektedir. Bunun sonucunda Kırgız isimler listesinde İran-Tacik dillerinden geçen isimler de aktif olarak kullanılmaya başlamıştır.

Kırgız İsimlerine İran ve Tacik Dillerinden Gelen Kelime Örnekleri

Kırgız kişi isimlerinde halen de kullanılmakta olan İran –Tacik dillerinden alınan isimlerle ilgili birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

- Baktıyar - بختیار - Farsçadasofra arkadaşısı anlamında;
- Bermet (Merbet) - مروارید - Farsçada, değerli boncuk, değerli taş;
- Gülnar - گلنار - Farsça, nar çiçeği;
- Şirin - شیرین - Farsça tatlı, lezzetli. (Karasaev, 1986)

İran – Tacik isimleri ve unsurları da Kırgız diline ve isim listesine girmiştir ve Kırgızcalılaştırılarak söylenmeye başlamıştır. Böylece bütün İslam dünyasına ait isimler Kırgız diline Arap, İran-Tacik dillerinden girmiş ve Kırgızcalılaştırılmış şeklini almıştır.

İslam dininin Kırgızlar arasında yayımlanmasıyla Arapça – Farsça kelimelerinden oluşarak Kırgızca kelimelerini de içine alan iki bileşenli isimler ortaya çıkmıştır. Mesela:

- Aalıbay – aalı (Arapça علی - büyük) + zengin (Kırgızca);
- Aygül – ay(Kırgızca) + gül (İran'ca گل - çiçek);
- Kudayberdi – Kuday (Farsça خدای - Tanrı) + bedri =verdi (Kırgızca);
- İrisgül – Mutluluk (Kırgızca) + Gül (Farsça گل - çiçek);
- İrismbabet - Mutluluk (Kırgızca) + mambet (Arapça محمد - övülen,

Muhammed Peygamberin ismini Kırgız ağızıyla söyleniş şekli). (Ferit Devellioğlu, 2007; Karasaev, 1986). Söz konusu isimler Kırgızların İslam dinine kadarki kullandıkları isimlerle ve daha sonra İslam dininin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

Yukarıda verilen bilgilere göre Rusların ve Kırgızların antroponimsine dünyanın büyük dinleri olan Hıristiyan ve İslam dinlerinin büyük tesiri olmuş ve bir takım değişiklikleri ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Bu dinlerin Rus ve Kırgız isimlerine yaptığı etki farklıydı fakat çok benziyordu. Hıristiyan dininin etkisiyle Rusların gerçek Slav isimlerinin hemen hemen tümü kilise isimleriyle değiştirmiştir. Bunların yerini Yunan, Roma, Yahudi v.b. halkların isimleri almıştır. Rusların gerçek Slav isimlerini günümüzde genellikle onların soyadlarında göre biliriz. Kırgız isimlerini de İslam dini her açıdan etkilemiş olup, isimler listesi uzamış ve birçok değişiklikler olmuştur. Ama Ruslara göre Kırgızlar gerçek isimlerinin çoğunu koruyarak, günümüzde de kullanmaktadırlar. Onlar genellikle Türk devletleri dönemlerinde, Kırgız-Altay devletleri dönemlerine ait Kırgızların uygun kişi isimleridir. **Mesela:** Ay, Altın, Arstan (Aslan), Arça (Ardıç), Baatır (Bahadır), Balta, Belek (Hediye), Börü (Kurt), Bugu (Geyik), Buura (Deve), Bürküt (Kartal), Döböt (Erkek köpek), Cambı (Gümüş külçe), Cıldız (Yıldız), Cırgal (Mutlu), Kunduz (Yabani domuz), Koyon (Tavşan), Kozu (Kuzu), Korgool (Koruma, koyun göbresi), Kümüş (Gümüş), Kuttuu (Mutlu), Küçük (Köpek), Kılıç, Maral, Mergen (Avcı), Orok (Orak), Salmoor (Katapolt), Saykal (Kahraman kadın), Sarbagış (Sarı Kanada Geyiği, boy adı), Sayak (Sürtük), Serke (Önder keçi), Solto, Suusar (Sansar), Sırğa (Küpe), Taylak (Deve), Teke (Teke), Tenir (Tanrı), Torko (İpek kumaş), Çerik (Asker), Çolpon (Venüs), Çoro (çift) , Şumkar (Şahin), İris (Rızık) v.b. Bu isimler günümüzde yalnız ya da Arapça, Farsça kelimeleri ile birleştirilerek kullanılmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak, kişi adları yer adları gibi bir milletin geçmişini, kültür düzeyini, dini inancını ve dünya görüşünü araştırmak açısından çok önemlidir. Bir toplumun tarihini her yönüyle bilmek için o toplumun mensubu olduğu dini doğrultusunda ad koyma adetlerini göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bu bağlamda toplumların coğrafi açıdan yaşadığı yerin, dinin, rejimlerin ve diğer ülkelerle olan ilişkileri v.b. isim koyma adetlerine etkisi muhakkak olacaktır. Kişi adları, uzun tarihi süreç içerisinde tarihteki hanedanlıkların yılışı ve siyasi vaziyetin değişmesi ile çabuk değişen siyasi deyimlere pek benzemediği söylenilebilir. Fakat değişik yer ve zaman içerisinde siyasi iradenin etkisiyle kısmen de olsa değişebiliyor. Yani bir milletin belli zamanlarda yaptığı inkılaplar veya uğradığı istilalar ve onların sonucunda oluşan siyasi gelişmeler elbette kişi adlarını da

etkileyecektir.

Sonuç olarak uzun tarihi süreç içerisinde kişi adlarının muayyen zamanlarda İslam dini ve yabancı kültürlerinin etkisi altında kalmasına rağmen ad koymadaki milli geleneğin veya özelliğın Kırgızlarda Ruslara oranla daha çok korunduğı örnekleriyle ortaya konulmuştur.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman V. (2004,Bahar). *Türklerin ad koyma gelenekleri üzerinde bir inceleme*, Milli Folklor, Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi, Cilt: 8, Yıl: 16, Sayı: 61, Bahar: 2004.ISSN 1300-3984. <http://www.millifolklor.comadresinden alınmıştır>.
- İdrisov A. (1971). *Kırgız tilindeki isimdar*. Bişkek Frunze, Mektep
- Superanskaya A.V. (1990). *İmya – çerez veka i strani*, M. Nauka
- Devellioğlu Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedi Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları
- Kalilov K. (1983). *Caqısı salt - caşoo körkü*. Frunze Kırgızstan
- Gorbanevskiy M.V. (1987). *V mire imyon i nazvaniy*. M. Znaniye
- Osmonov Ö. C. , A.A. Asankanov. (2003). *Kırgızstan Tarihi*. Bişkek:
- Karasaev N.K. (1986). *Özdöştürülgön Sözdör*, Kırgız Sovet Ensiklopediyasının Başkı Redaksiyası: Bişkek
- Caparov Ş. (2004). *Adam attarı – el baylığı*, Bişkek, Obşestvenniy Fond Sodeystviya obrazovaniyu: Bişkek
- Guseva Y.M. (1979). M: *Russkiy yazık, Spravoçnik liçnih imyon narodov RSFSR, Slovar – spravoçnik / Pod red. A.V. Superanskoy (otv.red.)*

SUMMARY

This study focus on influence of Christian and Islam Religion on the Russian and Kyrgyz human names. The historical research methods and research in the region takes into account the relevant Russian and Kyrgyz communities in the way they watch people put their names in the history of processes and procedures have been examined by considering in the light of domestic and foreign sources. The names of the Russians in this context while under the influence of the names given by the church was influenced by the Kyrgyz human name list the names of people belonging to the Islamic religion and that peoples.

In this context human names are very important for research the history of a nation, the level of culture, religion and world view like place names. Also for the know every aspect of a society history has been demonstrated that the need to consider giving customs in the name of religious direction. Here the place where the geographical societies, religions and their relations with the regime and with other society, they made the liberation struggle and the invasion suffered and their resulting political developments it is clear that its effect of the naming customs.

Based on the way, human names, in the fall of dynasties in history long historical process and much can be said that unlike the quickly changing political experience with the change of the political situation. But in a different place and time with influence of political change, albeit partially. As a result, at different times, despite the long history of the people in the Islamic human names and remain under the influence of foreign culture, national traditions or characteristic in giving human name are more protected in Krygyz than Russians.